Було то в літо великої моєї любовної туги, коли я майже щодня приходив до річки; стояв тоді над землею неспокійний серпень, бо падали майже щодня дощі, і хмари товклися на небі цілими днями, тільки на короткий час розсуваючи сірі запони й випускаючи на світ трохи голубого сяйва. Очищений клаптик неба тоді світився так яскраво, начебто вмістивсь у ньому весь той блиск, який мало віддати небо, коли б серпень був погожий і сонячний. Я спускався до річки, до того дзеркала для неба; сюди я приносив листи для дівчини, яку любив невимірно і яка не відповідала мені взаємністю. Сюди ж, до річки, виходив мій добрий приятель Вовка, менший брат отієї дівчини, і я мусив щоразу оповідати йому нові якісь історії.

Я сідав біля ріки й починав креслити на вогкому піску вербовим прутиком химерні фігури. Так я міг сидіти годинами, слухаючи, як хлюпочуть хвильки, під таку хвилю я сам ставав дзеркалом для неба, як і та ріка, що лежала переді мною, бо в мені таке колотилося, як і в тому небі: було там сіро й непривітно. Часто випадав дощ, і від того земля дихала вогко й духмяно. Я сидів боком до дороги, яка стікала з гори, і крайока стежив за нею: там мала з’явитися тоненька хитка постать. Вона, зрештою, і з’являлась, і серце мені забирало в їжасту рукавицю, а вуста мимоволі смикалися.

Він ішов зовсім неквапно, той мій вісник, ледве пересуваючи ногами, часом посвистував, а часом ні. Інколи зупинявся й нагинавсь, підіймав з дороги камінця і, раптово крутнувшись, пускав його в небо. Спинявся, задерши голову, й дивився, а мені здавалося під ту хвилю, що той камінець навіки пропадав у небі — прутик мій уже починав танцювати на піску, лишаючи на ньому дзьобасті сліди. Вовка вже переходив греблю, наближався до мене; я міг повернутися й засвітити привітно всмішкою. Він також світив до мене привітною всмішкою, з розгону сідав на траву й занурював сандалети у пісок. Тоді цвиркав крізь зуби і наче не помічав очікувального мого погляду. Тільки раз він приніс мені цидулку — кілька надряпаних слів: відповідь на зливу натхненних листів, що їх передав я дівчині, в яку був закоханий; запах тієї цидулки я

пам’ятаю й досі: була вона наче розтертий між пальцями полиновий листок.

Вовка брав плескатого камінчика, гойдав його в руці й метав далеко над водою. Аж посередині річки бовкав той гостро і на мент сколихував гладку поверхню, розганяючи навсібіч пружки хвильок-кіл...

Я почав розказувати про те, як сидів якось на тому ж березі, сидів надмір довго; була неділя, і я нікуди не поспішав. Прийшов на ту річку відрана; зрештою, і не задля Вовки — хотілося мені самоти. Як на те й рибалок було того дня на річці лиш кілька, та й ті швидко позгортали вудочки, поклали їх на плечі та й пішли собі; я ж сидів і відчував у собі небо, наповнене розколошканими хмарами. Рука моя тримала такого ж вербового прутика й креслила мимоволі — я так захопився отим кресленням, що нічого навдокіл не помічав. Не помітив я, що біля мене зупинився низенький чоловічок і дивився на мою роботу. Був одягнений у недоладний сірий полотняний костюм, і очі його були трохи чудні: блищали надміру і були ніби втомлені. Я намалював на піску якусь надто вже химерну почвару, і чоловік не витримав. Підійшов до мене ближче і кашлянув.

— Навіщо ви малюєте почвар? — спитав напрочуд низьким і приємним голосом — це був таки рідкісний басище.

Я здригнувся; зрештою, мав такий настрій, що не бажав ні з ким ставати до розмов.

— Можу намалювати й красунчика, — буркнув непривітно.

— Вважаєте, що це те ж саме? — серйозно спитав чоловік.

Я стер намальоване і зирнув на співрозмовника. Чуприна в нього була довга й спадала на плечі. Росли вуса й невелика борода, і був би він зовсім звичайний, коли б не дивні оті очі.

— Ви часом не священик? — не зовсім привітно сказав я.

— Я Прибулець. Звати мене Тур, — сумно сказав дідуган, присідаючи на траву.

Я засміявся.

— Аякже, Прибулець, — сказав, пересміявшись. — Тоді навіщо розгулювати в цьому костюмі стилю "райспроживпром"? І що ви забули на землі? Чи не досить вам турбот небесних?

У цей час за спиною чоловіка розірвалися хмари, і з них полився яскравий блакит. Його постать потрапила в ту сонячну смугу, і я раптом почудувався: здалося мені, що над головою в нього і справді світиться прозора куля.

Чоловік дивився на мене великими темними очима, від яких трохи й моторошно ставало.

— Розкажіть, — попросив я.

— Це не проста історія, — мовив він.

Тут над водою з’явилася велика біла мева, вдарила грудьми об хвилі й метнулася вгору, тримаючи у дзьобі рибину.

— Бачите, — задумливо сказав чоловік. — Ви можете не повірити мені... Я прийшов шукати подругу!..

Він напевне побачив у мене на вустах саркастичну посмішку, бо таки посмутнів.

— Самі знаєте, — сказав сумирно, — світ поставлено на грані... Не вам мені казати: суперечності роздирають його — старий він стає. Молодої крові йому треба й нового життя...

Отак воно й було: він розказував, а я уявляв. Як ішов він сріблисто-білою дорогою неба, йшов і смуток колисав його, як колише оце й мене. Бо й відчував те саме, що і я: велику любовну тугу, адже любив світ, що клався йому під ноги, — не відчував тільки взаємності. Писав на ту землю листи, і то не були клапті списаного паперу, як у мене, були то дощі, спека, бурі, урагани, землетруси. Були то повені й виверженні вулкани. Відповідь діставав ту ;ч таки, що і я: не було там взаємної любові. Отож ішов він сріблясто-білим полем, гріло сонце, цвіли райські яблуні, але тільки смуток відчував Прибулець. Довкола хиталися, наче квіти, обличчя близьких та рідних, але йому здалося раптом: надто одноманітна ця картина; були й обличчя схожі поміж себе.

"Любов — це не одноманітність, — думав він, збиваючи ногою білий бурунець пінної хмари, — любов — це багатоманітна гра барв та первнів. Що з того, що зробив я все навколо себе білим — нудьга од того бере!"

Він став коліньми на хмару, розсунув її й подивився униз, де крутилася, наче куля, земля. Спершу він бачив тільки ту кулю, але за хвилю зір наблизив землю, і він, Прибулець, уздрів велике місто; ще за хвилю побачив вулицю, зарослу травою та обставлену густокронними каштанами. Побачив людей, що йшли вулицею, — були це люди як люди: один старий, а другий молодий чоловіки, одна стара, а друга молода жінки. Зрештою, стрепенувся: що воно там? Еге ж, побачив ще одну на тій довгій, майже порожній вулиці; вона ніби відчула його погляд, бо раптом звела вгору голову. Тоді він аж похлинувся: здалося, входить у нього електричний струм, він зніяковів, адже таки захопився дівочими чарами та вродою! Звісно, він знав: це типове міське дівча із пофарбованими нігтиками, трохи підскубаними бровами, ледь-ледь напомадженими вустами і з розсипаним на спині темним волоссям. Але в неї був такий чистий погляд, що Прибулець мимоволі здивувавсь і схвилювався.

— Як її звати? — спитав гомункула, що крутився біля нього, приставлений для прислуги.

За чверть секунди гомункул злітав на землю, а коли казати точніше, зробив невеличку операцію на підвішеному біля грудей апараті, і скочив Турові до ніг.

— Марія! — вихекнув він.

— Ти не помилився? — здивовано й радісно спитав Прибулець.

Гомункул знову зробив операцію на апараті.

— Таж Марія! Інакше не виходить.

Тоді Прибулець приплющився. Щось солодке, як далекий-далекий спомин, промигнуло йому в пам’яті; відчув, як тепло сколихнулось у грудях, а на вуста поклалася добра всмішка. Щось йому пригадалося таке близьке й далеке, гарячий вітер повіяв на нього; якусь дорогу побачив серед пустелі і дитину в яслах. І коли отак він згадував, із погодою стало над землею щось дивне: над цілим земним обширом заясніло чисте небо, а сонце не пекло й не сушило. Посеред пустелі раптом потекла, вийшовши з пісків, річка, а по болотах можна було йти безбоязно — на певний час вони тверді стали. Навіть на полярних шапках потепліло, і ті кілька людей, що там жили, аж шкури з себе поскидали, розігнули спини й засміялися. І не було жодного смутного на землі під ту хвилю: хто вмирав, той здоров’я раптом відчув, а хто журився, той веселіш зробився.

Відтак знову пішов Прибулець по білому пінистому полю, вряди-годи збиваючи ногами бурунці, а світ став жити за своїми незмінними законами. Довкола кружляли яснокрилі істоти, і кожен хотів саме на себе звернути увагу. Тур ішов і йшов, бо тримав у голові чудову й гарну думку і тією думкою тішився, як дитина черепашкою. Зрештою

зупинився. Тоді підступили до нього гомункули і спинилися, так бувало завжди, коли надходила пора їм звітувати.

Перший схилився перед ним гомункул смутку.

— Те-ра-те-ре, — сказав він. — Біда! Я сам не відаю, чи я є! Люди, здається, вкрали мене, те-ра-те-ре! Світ змінний і неспостійний, і я не можу розібрати, де смуток, а де його нема.

— Так воно й має бути, — мовив Прибулець. — Один радіє, а другий смутиться. Світ замислений бути неоднозначним.

— Воно-то так, те-ра-те-ре, — сказав гомункул смутку. — Але часто один радіє через те, що другий смутиться, а третій грається смутком, наче це найвища радість. Коли ж смуток викликає радість, то чи це справжній смуток, так само, чи справжній він, коли сумуючи тішаться?..

Прибулець серйозно позирнув на гомункула й похитав головою.

— Бідний мій гомункуле! — сказав він. — Ти засмучений. Але це теж повинно тішити тебе, адже ти гомункул смутку. Коли ж ти не тішився, то смуток твій правильний, і знову-таки маєш бути задоволений.

— Але коли я задоволений, то не можу по-справжньому смутитися! — розпачливо вигукнув гомункул. — Те-ра-те-ре!

— Тоді забавою хай буде тобі те, що я не збираюся виліковувати тебе, — сказав Тур і повернувся до іншого гомункула.

Це був гомункул сміху. Він аж гикав од нападів реготу.

— Хо-ха-хо-ха! Хочу поскаржитися на те саме, — сказав він. — Моє я, хо-ха-хо-ха, розпадається. Люди забагато сміються на землі.

— Отже втішся, — сказав Прибулець.

— Утіха для гомункула веселості — ніж у серце, — сказав гомункул. — Бо що таке втіха, як не та сама веселість, хо-ха-хо-ха! Яка ж утіха може бути від веселості, коли ти сам веселість? Мені треба чогось, хо-ха-хо-ха, протилежного.

— Але ж ми визначили, ваша милість, — строго сказав гомункул смутку, — що радість — це смуток. Чого ж цей, перепрошую, бельбас, тут каже, що втіха — це тільки сама веселість.

— Поміняйтеся думками, — сказав Прибулець, — а коли у вас нічого не вийде, то зненавидьте або полюбіть одне одного.

— І що ж вийде, хо-ха-хо-ха? — спитав гомункул сміху.

— Ви пізнаєте не втіху, а антивтіху.

— Гм, мудро, — сказав гомункул смутку. — Хоч і не до кінця зрозуміло...

Тур подивився кудись поверх голови гомункула сміху й побачив білу гілку райської яблуні. Малювалася вона на ясно-голубому тлі, і в тому була своя краса. Але він уже давно не приймав біло-голубої краси, тож увійшов йому в серце гомункул смутку, згорнувся там у клубочок і заскавчав, як цуцик, котрого викинули на холод. Поселилося йому в грудях щось таке, як оце в мене, коли я сидів біля річки і креслив прутиком на піску химерні знаки, адже мав я любовну тугу того літа: дівчина, котра снилася мені ночами і котрої ніяк я не міг забути, не бажала й дивитись у мій бік...

— Тобі цікаво, хлопче? — спитав я у Вовки, адже вся ця історія був виплід моєї уяви, щоб потішити свого малого приятеля. А може, й ні —

може, ця історія відбувалася зі мною в снах, а хто знає, що воно таке — сни: гра уяви чи переселення в іншу дійсність.

Вовка смикнув плечиком.

— Трохи незрозуміло, — мовив він. — Але розказуй...

...Тоді Тур повернувся в той бік, де стояв і давно вже почухував ПОТИЛИЦЮ гомункул розуму. Обличчя мав пом’яте і ніби зі сну, а може, й утомлений він був.

— Добру, ваша милість, дали мені, гм, гм, роботу, — сказав він. — Мушу, гм, гм, сидіти днями й ночами й читати, що понаварнякали в своїх книжках люди. А тих книжок щодня, гм, гм, більшає, кат його лисий бери і топи! Я скоро втоплюся в паперовому морі. Може, ми того, гм, гм, його трохи, оте! — він плеснув пальцями.

— Це суперечить моїм законам. Я вже послухав раз тебе і замінив їхній гуманітарний розум на технічний. І що вийшло? Колись плодилися поети, художники і філософи, котрі знуджували тебе, а тепер люди засмітили свою землю й винайшли атомну бомбу...

Одвернувся од гомункула розуму, який знічено покліпував сивими віями, і рушив у бік четвертий. Там, на білому полі, стояло ясно-сине озерце, і він підійшов до його краю. Став на коліна і знову задивився на круглу кулю, відтак на величезне місто, а потім і на вулицю, якою досі ще простувало дівча, котре, він знав, звалося Марією і про яке думав він зараз якнайтепліше...

— Отаке-то розповів мені той дивак, — сказав я Вовці...

Було тоді надзвичайно тихо й погідно. Мева давно полетіла зі своєю рибиною. Від води одвалювався легкий туманець і стелився прозорим серпанком. Сонце сховалося за хмари, і вони ще нижче спустилися до

землі, тягнучись удалечінь череватими клаптями. Я подивився на замислене обличчя свого співрозмовника, він занурив пальці в зелену траву і грався стеблинами. Видно було, що йому таки кортить розповісти комусь оцю чудну історію, отож він і знайшов такого, кому душа горить од любовної туги і котрий туги тієї ніяк не може згасити. Різка зморшка лягла йому на перенісся, вона так і залишилася в нього проздовж усієї розповіді, котра поволі почала зацікавлювати мене, хоч був я під той мент сумний...

Він ішов до Марії тою-таки вулицею, обсадженою каштанами, якою нечасто проїжджали машини. Ішов не хідником, заплетеним травою, а як усі мешканці — серединою вулиці. Брук тут запливав землею, зобабіч стояли хати з розчиненими вікнами, пахло тишею городів, яблуками — в кожному великому місті ще збереглися такі вулиці. Натомість росло багато квітів, вони просувалися крізь дірки невисоких парканів, і він зірвав яскраво-червону жоржину. Не був, як зараз, отакий старий і підтоптаний, а вбравсь у личину струнκого й гарного молодика. Отож і простував той молодик вулицею, його жоржина пахла росяним ранком, і він вряди-годи вдихав м’яку прохолодну свіжість квітки.

Марія вже його чекала. Була в легкій ошатній сукні і в білих черевичках на підборі. Вони познайомилися перед цим на вулиці, і він призначив їй побачення, як звичайний хлопець звичайній дівчині. Став і подав їй жоржину.

— Яке чудо! — сплеснула вона руками, і він мимоволі задивився на неї: обличчя її світилося. Так, це була краса, про яку він і забувати там, у небі, починав, краса трепетна й неповторна, з живим, не подібним ні до чого чаром.

— Ну, чого ти так дивишся? — засоромилася дівчина й затулилася квіткою, увіч кокетуючи.

Тоді він іще дужче розчулився. Адже дві квітки побачив, обидві живі й обидві чудові. Захотілося простягти до цього дива руку й доторкнутися. Але він того не зробив, щоб не нітити дівчини, а тільки опустив очі й подумав, що його сила творити немарна.

Вони повільно пішли вздовж парканів, цікаві голови з’являлись у дверях і у вікнах; якась жінка плеснула їм під ноги відро брудно-сірих змилин, і вода розіллялася по землі каламутними змійками. Марія гордо звела голову, а тітка, котра так не пошанувала їх, спинилася на хіднику, обперлася пухкими руками об не менш пухкі боки й кивнула сусідці, котра, наче соняшник, витиналася з-за паркану:

— Бач, знайшла кавалера... Дженжуристий... Гей, ти! — крикнула вона Турові. — Бережися наших хлопців, боки тобі намнуть!

— Не слухай її! — схопила хлопця за руку Марія. — То така відьма, що зі святим посвариться! Заспокойтеся, тітко! — крикнула дзвінко. — І подивіться ліпше у свою калошу!

Тітка аж присіла, аж руками сплеснула, і над вулицею провисло щось деренчливе й розхитане, затарабанило, загорлало, начебто до кожного каштана було прив’язано по розбитому відру. І ті відра раптом заколивалися, наче дзвони. Марія смикнула хлопця за руку, і вони поспіхом подалися геть...

На сусідній вулиці було тихо. Так тихо, що почули вони, як десь голосно сокоче курка і лямко дзвонить ланцюгом, міняючи місце для лежання, пес. А ще вони почули, як на стовпі затуркав, кличучи голубку, голуб.

— Не вражайся! — сказала добродушно Марія. — Це вона так до всіх чіпляється. Розкажи мені щось краще... О, давай з’їмо морозива!..

Вони вийшли на людну вулицю і завернули до завитого хмелем павільйону.

— Я приїхав здалеку, — сказав він, ковтаючи холодну, солодку масу. — Як тобі сказати...

— О, я це зразу помітила! — засміялася дівчина. — Спершу подумала, що ти іноземець. Але ні, на тобі наша одежа.

— Я живу дуже високо...

— В Карпатах? — захоплено спитала дівчина, і було в ній при тому щось таке довірливе й радісне, що він аж очі опустив.

— Так! — сказав глухо.

— Ну, як тобі морозиво? — спитала Марія, жваво посилаючи до рота ложечку за ложечкою. — Я змалку люблю морозиво. Можу з’їсти двадцять порцій!

Вона пирснула, а він засміявся.

— О, я, мабуть, смішна! — схаменулася дівчина. — Мені так подобається, що ти тут у нас ні разу не був. Я тобі все покажу, хочеш? Спершу ми підемо на атракціон. Любиш це?

Але він не відповів. Тільки дивився на неї і не міг намилуватися з її вроди. Відчув, що йому добре в цьому заклечаному павільйоні, що тут просторо, світло й гарно, а пахне хмелем і солодким холодом. Вона кинула на нього погляд раз і другий, а потім задивилася на нього й сама, бо він був такий гарний у ту мить. І забули вони раптом про морозиво, а ложечки з набраним іскристим їством завмерли в їхніх руках, і потонули вони один в одному, — а може, щось обоє згадали, щось із того, що було невимірно давно, майже дві тисячі років тому, а

може, дихнула на них сива пустеля, а в тієї пустелі було спечне й палке дихання. І побачив він (а може, й вона) в небі величезну зорю, хоч був день, і засвітилася вона раптом ясно-синім полум’ям, а по пустельній дорозі їхав, як йому уявилося, старий лисий чоловік, той, котрий не міг народити зі своєю юною й прегарною жінкою дитини, отож і помолився небесам, а коли небеса його послухали, сів на старого, як сам, осла і мовчки від’їхав у пустелю...

Дівчина опустила очі, прикривши їх довгими, чорними віями.

— Я щось таке лепечу, — сказала ніяково. — Але так дивно мені: знаю тебе зовсім недавно, і наче бозна-відколи ми знайомі!

"Я знаю, відколи ми знайомі, — подумав Прибулець, все ще не маючи сили відвести погляду від її зрум’яненого личка. — Ми знайомі з тобою тисячі, а потім ще раз тисячі років".

— Ходімо! — підхопилася дівчина, щоб якось порушити мовчанку. — Це недалеко той парк...

І вони пішли на літачки. їх посадили в алюмінюєву коробку, прив’язали до сидінь поясами, загуркотіли моторчики, і їх раптом піднесло. За мить усе закрутилося в очах: обличчя міщан, земля, дерева; хмари опинилися раптом унизу, а трава й люди злетіли вгору. Люди сміялися, поблискуючи сліпучо-білими зубами, і йому стало аж зовсім вільно й весело.

— Ха-ха-ха! — заливалася Марія й повернула до нього радісне й розпашіле обличчя. Струмені кіс рвалися від її голови, струмилися й сягали його обличчя, ніжно лоскочучи.

Хлопець у жовтій тенісці, робітник атракціону, лінькувато підійшов до щитка і натис на кнопку: Тур зі своєю супутницею раптом повисли вниз головами. Марія злякано і радісно завищала, і її волосся звисло

розкучмленим пасмом донизу. Вітер лагідно заворушив кучерями, і Тур задивився на її тонку й гарну шийку.

— Годі! — сердито гукнула вона, і їхній літачок повільно опустився донизу, шалено тарабанячи пропелерами.

Вискочила розпашіла й зворушена. Очі її поблискували.

— Не страшно було? — спитав Прибулець пошепки.

— Ой-йой-йой, як було страшно! — сказала вона. — А тобі?

Він узяв її за руку й повів на колесо обстеження. Вони стрибнули в кабіну, яка захиталася під їхніми ногами, і за мить почали підійматися.

Тут було чудово. Легкий вітер порушив листя осокорів, і воно притишено лопотіло круглими шорсткими язичками. Широко розстелялися краєвиди, річка повільно пливла голубою дорогою, і на ній розкидано було чорні й білі посудинки човнів та катерів; далеко попереду синіли в тонкому смерканку, який буває погожого літнього дня, ліси.

— Дивись, — сказала Марія. — Отам далеко, коло лісу, живе моя бабуся. Я до неї щоліта їжджу. В неї ростуть такі чудові груші! Ніде в світі не буває таких груш!

В кабіні над ними сидів хлопець у білій сорочці й пильно на них дивився.

— Чого він дивиться? — кивнув у той бік Прибулець.

— О, чудний! Чого хлопці дивляться на дівчат? Коли хочеш, це мій знайомий. Але він мені не подобається, подумаєш, своя машина, кирпу гне!.. — вона й сама задерла носа. — Задавака нещасний!

— А я не задавака?

— Та де! Ти навіть не сказав, скільки заробляєш. Знаєш, є хлопці, які перше, що кажуть, скільки заробляють... Цей теж такий!

Вона голосно засміялася, а Прибулець подумав, що це нелегке було б для нього запитання: скільки він заробляє?..

Вискочив із кабіни й подав їй руку. А коли спускалися сходами вниз, сонце засліпило йому очі. А ще більше засліпило воно Марію — вона від того аж засвітилася.

— А тепер куди? — спитала.

За годину вони вже сиділи в темному залі, і Прибулець задумливо вдивлявсь у екран. Там стріляли, кричали, роздираючи роти й видаючи довгі, протяжні зойки. Люди в уніформі бігали в клубенях диму, в них були змучені, брудні обличчя; плакала дитина, і по її щоках котилися сльози. "Що це таке? — думав Прибулець. — Вони калічать одне одного, вбивають, риють землю, кричать і горлають... Що це таке? І невже завжди таке на землі чиниться, коли в мене поганий буває настрій?"

"Яка це страшна гра!" — подумав Тур і зирнув крайока на свою супутницю. Вона сиділа скорботна й незвично притихла. А на екрані все ще бігали й падали люди і стікала тоненькою цівочкою ретельно знята червона кров...

— Важкий фільм! — сказала Марія, коли вони вийшли з зали. — Не люблю важких фільмів, тоді так сумно на серці...

Вона раптом струснула волоссям, засміялась і подивилася скоса на нього, а він знову вразився: була перед ним весела і ясна і знову світилася тією щирою красою, якої не буває там, угорі.

— Привіт, Марійко! — гукнув із вікна тролейбуса хлопець із розтягненим в усмішці ротом. — Як життя?

— Привіт! — відгукнулася Марія й помахала рукою. — Знаєш, чого він такий веселий? — повернулася до Тура. — Йому квартиру дали, а він уже жонатий і дитину має. В такій конурі вони жили!

Але Прибулець і досі ще думав про кіно. Бачив роздертий у крикові рот, і його ледь-ледь морозило.

— Ти що, ревнуєш? — засміялася Марія. — Ну чого? Ми ж з тобою ще зовсім ніхто. Ну, всміхнись!

Підвів очі й побачив перед собою найчудовіше з чудового. Обличчя, повне чару, щось було в ньому тремке, живе й рухливе, облите загадковим світлом. Подивився в очі дівчині й відчув, що входить у неї. Від неї також струмувало безліч невидимих для ока часточок — пливли вони, ніби срібні кульки. Сам струмував такою ж енергією, адже в людську плоть на той час утілився; за хвилину такого розглядання вони майже зовсім поріднилися.

— Чудний ти! — сказала вона так, що в нього й справді затремтіла на вустах усмішка. — Не хочу, щоб ти був сумний! Хочу розвеселити тебе. Ходім!

Взяла його за руку, і вони підійшли до павільйону, пофарбованого облізлою вже синьою фарбою. Над дверима було намальовано кілька скривлених од реготу облич; Марія рішуче переступила порога.

Уздовж стін було поставлено дзеркала, і кілька пар, які заблукали сюди, й справді реготали. Дивились у дзеркало, а тоді й одне на одного. Марія зирнула й собі — голосно засміялася. Прибулець розгублено крутнувся на місці: там, у дзеркалі, він став тонкий і довгий, ніби патик. Ускочив у друге дзеркало і став раптом ліліпутом. В Марії на очах аж сльози вибилися, вона пригнулася й тицьнула пальцем — там, на неметеній підлозі, перегнутій дугою, стояв карачкуватий опецьок. Тур також засміявся, адже побачив він стару, опецькувату жінку, яка реготала, струшуючи потрійним підборіддям, виставляючи довгого й кривого пальця, і аж гнулася зо сміху.

— Це ти? — з острахом спитав він.

— Це я, ха-ха-ха! — відповів опецьок.

Він знову придивився до неї: бридке обличчя, грубі руки, криві, короткі ноги у розчовганих черевиках.

— Невже це ти, ха-ха-ха? — засміявся Прибулець. Різко відірвався від дзеркала й повернувся до Марії.

Перед ним стояла та ж таки чарівна, стрункa дівчина, з глибоким поглядом темних очей і м’якою усмішкою.

— Не будь така! — раптом прошепотів він.

— Не будь такий! — засміялася Марія, показуючи у дзеркало.

Там стояв коротконогий черевань у малих штанцях із розплющеною головою, в нього було старе, зморшкувате обличчя, й пасок ледве стягувався на роздутому череві…

Ми сиділи тоді з цим чудним чоловіком, що розповідав мені неймовірну історію (згодом я її переоповів своєму малому приятелю

Вовці), і нам було зимно від вільги, що нею дихали річка й мокрий пісок. А може, було зимно тільки мені, бо стовбичив тут від самого ранку і ніяк не міг знайти для душі рівноваги. Чоловік, котрий сидів навпроти, дивився на річку втомленими, начебто заплаканими очима. Він набрав піску і сильно його стис. Пісок поволі потік між пальцями і з шерхотом посипався на землю.

— Щось таке сталося зі мною, — сказав чоловік. — Уявляєте, мені важко стало триматися мети. Не я вів дівчину, а вона мене. І все втрачало свої повільні урочисті форми — все нагадувало не високу притчу, яку знає кожен, а щось таке, що збувається на землі щодня, коли сходяться двоє осіб різної статі.

Він підняв черепашку, власне, половину мушлі і почав роздивлятися її, проводячи пальцем по лискучій перламутровій серединці.

— Дивіться, — мовив він. — Тут було колись живе тіло. Тому така гладенька й блискуча поверхня. Гляньте, — він повернув мушельку і показав на темний шкарубкий бік. — Тут тіла не було. Це те місце, яким перлівниця дотикалася зовнішнього світу. Між нею і світом зовнішнім була отака перегородка. Відчуваєте мою думку? — спитав чоловік і звів на мене великі, темні й утомлені очі. — Перегородка між живим тілом і світом залишилася, а самого тіла нема...

— Зате є зовнішній світ, — сказав я.

Знову з’явилася над водою мева, блиснула крильми, але не впала на воду — розвернулася на другий обліт.

— Досі я думав, що зовнішній світ — це і є я, — сказав чоловік і всміхнувся смутно. — Але насправді єдине, що є по-справжньому, — це оте ніжне, крихке й ненадійне живе тіло. Оте, що зробило внутрішній бік мушлі перламутровим...

Він приплющився, а коли згасли його очі, такі втомлені й незвично великі, я побачив на його обличчі й справді ознаки натхнення. Тим часом він розповідав, і його голос був повільний, розм’яклий і начебто байдужий...

Він раптом побачив церкву. Проходили повз неї, й Прибулець не стримався. Взяв Марію за руку і владно повернув у той бік.

— Ну чого тебе сюди потягло! — заверeдувала Марія. — Мені тут зовсім нецікаво.

— А ти віриш у бога? — спитав, усміхаючись, Прибулець.

— Ха! — сказала Марія. — Ще чого бракувало? Хто тепер вірить у бога? Старі й диваки!

І Прибулець уперше по-справжньому зареготав. Він сміявся довго, а Марія, не розуміючи, смикнула плечиком:

— Чого це ти?

Але перед ним був храм, мав підстави думати, побудований задля нього, тож із трепетом переступив його порога.

Тут було тихо й прохолодно. Кілька темних постатей стояло навколішках і бубоніло молитви. Голоси їхні сипко розлунювалися, а обличчя в молільників були набурмосені. Чорно дивилися зі стін темні й морочні обличчя, які аж нітрохи не нагадували тих, знайомих, небесних. Марія присмирніла й почала розглядатися, прокручуючись, ніби в химерному танці. Стара жінка з важким обличчям похмуро дивилася на Марію, вуста її кривилися.

Двоє старих у чорних плащах і з довгими кучмами й бородами стояли в кутку і стиха розмовляли. Вищий говорив хрипкуватим

голосом, а нижчий, грубий, на коротких йогах, відповідав притишеним фальцетом.

— Казали завтра зранку привезуть! — сказав високий.

— А скільки буде стоїть? — спитав низький.

— Тисяч три!

— Да, ціни тепера!

— На сьогодні це не ціна, — сказав високий.

Стара молільниця звела покручені від літ, хвороб та праці руки і вдарила низького поклона. її молитва голосно розляглася церквою, і двоє в плащах невдоволено позирнули в той бік.

І Прибулець не витримав. На мить забув, хто він і де, ступнув раптом до жінки й поклав їй руку на плече:

— Чого просиш, жінко? — спитав рівним і ясним голосом.

Стара відсахнулася, в її очах блиснув переляк. Тоді рушила з темного кутка ота, з важким обличчям та похмурим поглядом, котра дивилася осудливо на Марію. Йшла на Тура, і йому здавалося, що звідусіль на нього засичало. Що храм цей має тисячу шпар, в які задуває вітер, і що в ті шпари пролізла тисяча вужів, які раптом звели голови й почали сипіти. До нього повернулися всі, що були в храмі, і в жодному з тих облич не побачив він поваги чи признання. Тільки Марія, дивлячись на нього, аж пальця закусила, щоб не засміятися.

— Громадянине, — підійшов до Тура присадкуватий патлань. — Ви. судячи з одежі, культурна людина. Ніхто вас не просив до церкви. Але

коли прийшли, поводьтеся чемно і не заважайте людям молитися. Ну, йдіть, ідіть...

Штовхав його короткою, тлустою ручкою, і Прибулець отетеріло почав задкувати. Марія вискочила з храму, давлячись зо сміху, і вже тут дала собі волю. Знеможено впала на лавку й зареготала.

— Не думала, — сказала вона, — що в тебе стільки гумору. — Ой, боже, спаси мене! — вона знову захлинулася сміхом, і в її чудових очах блиснули сльозини.

В Прибульця також виступили на очах сльозини, але йому було не до сміху. Він відвернувся, щоб не показати Марії свого посмутнілого лиця, й подивився на вулицю, вщерть затарасовану машинами. Так, його виставили за двері! Закусив губу й спробував усміхнутися.

— Ходімо! — сказав він Марії зовсім лагідно.

І вони пішли в гамірні вулиці, куди вела його вона, де шугали автомашини й товклися люди, в море сміху й людських розмов, в море, де вони розчинилися, наче були жменею піску, кинутою вітром. І тільки в глибині його єства, десь на дні, тліла розжарена ниточка смутку...

— Отоді-то я й відчув, що таке самота, — сказав чоловік, з яким я мав таку чудну розмову там, на березі річки. — Відчув, що люди землі нічого не знають про нас, небесних жителів, та й не хочуть знати. Вони не нас бачать у своїх мріях та молитвах, а свої, не завжди здійснені сподіванки...

Мені було невідь-чому приємно слухати його розповідь, хай і чудна вона була, через це я й говорив із ним, начебто теж повірив, що він Прибулець.

— Ви закохалися, шановний, — сказав я йому, постукуючи пальцем по коліні. — Тепер ви одружитеся і у вас підуть діти. Вам дадуть квартиру, і ви навчитеся якогось людського діла. Ходитимете зранку на роботу, а ввечері повертатиметеся у свій шумливий, горластий вулик. Часом купуватимете своїй Марії квіти, доки це не перетвориться у сумний ритуал. І почнете знову мріяти про небо, адже так?

— Маєш рацію, чоловіче. Я таки не хочу бути більше Прибульцем. Але я маю над вами, прикутими до землі, перевагу. Навіть переставши бути Прибульцем, можу покинути цю землю й податися туди, де можна існувати безболісно. Людям же ми, Прибульці, й справді непотрібні, бо на них лежить печать фатуму. їм, зрештою, потрібне тільки небо — оця безмежна порожнеча, якої вони так ніколи й не збагнуть.

Таку історію оповів я своєму приятелю Вовці, братові дівчини, в яку був того літа безнадійно закоханий. Звісно, оповів я йому про те іншими словами, приладжуючись до стилю дитячих оповідань, але Вовка, здається, зрозумів, про що тут ідеться. Він задумався й прорік велемудро:

— А він, цей Тур, не втік із божевільні?

— Не знаю, — відказав я. — Можливо, й так. Але це не має значення.

— А що ж має значення? — спитав Вовка.

— Те, що історія його не така вже й безглузда, — мовив я. — Окрім того, розповідав він її цілком розважно.

— Але ж не може такого бути! — вигукнув Вовка.

— Звісно, не може, — згодився я. — Але хто те знає?

Той чоловік, що назвався Туром, а може, втік із божевільні, той, що величав себе Прибульцем, сидів коло мене, виставивши вперед короткі ноги. Руками опирався у траву позад себе, а голову закинув — дивився у небо. Там, серед розкудланих хмар, блиснуло яскраво-сине озерце, яке спалахнуло такою чистотою, що я на мить забув про свою тугу. І справді, дивлячись на те озерце, хотілося несамохіть очиститися од важкого й неприємного, того темного, що є завжди в нашій душі, і по-людському забажати стати кращим. Може, це і є "стати від бога вільним", а може, це наближення до нього — хто те знає. Хто знає: чи людина, яка відчуває себе Прибульцем, не є ним, бо у те вірить тільки вона сама? Хто знає, чи історія, яку вона придумає, чи не стає реальна, бо вона в цьому світі вже є? Я не міг цього пояснити своєму малому співрозмовнику, але подумав: коли ти в світі сутінний і не знаєш про це, ти сутінний по-справжньому. Коли ж у душу тобі падає ясний промінь і ти відчуваєш це, ти стаєш освітлений тим променем насправді, хоч, може, це звичайна гра твоєї уяви... Ось що подумав я тоді, коли звільняв свою душу від сутінного дня.

...І він розповів мені про той вечір того ж таки недільного дня, що провів він його з Марією. Пахли матіоли, звідусіль джеркотіли цвіркуни; вони ж покинули вуркітливе місто й утомлено брели зарошеними травами теплого й великого лугу. Вгорі розляглося широке серпневе небо й безгучно палали, розчиняючись у повітрі, голубі зорі. Шелестіла трава й чути стало роздольне дихання землі й ріки, яка причаїлась у глибині об’ємної, вмиротвореної ночі.

Прийшла до них вона, та ніч, котра влагоджує все, що сталось удень, котра стирає різкі грані, обм’якшує гострі кути, приносить зосередження й розчулює — те, чого соромляться люди при світлі. Та ніч, котра пахне втомленою землею, дозрілою травою, коли багнеться тиші, схожої на беззвучний політ умиротвореного й утомленого птаха або ж схожий на очі призабутої матері з теплого спомину, який раптом народжується у глибинах мозку...

Ця ніч лежала на Маріїних плечах, у бганках її світлої сукні — дівчина сіла в траву відпочити. Прибулець став коло неї й розчулено дивився, але й туга була в його погляді, солодка й не зовсім збагненна. Таку ж тугу відчуває шофер, який їде у напрямку, вивіреним світлом автомобільних фар — десь углибиш стоїть жовто освітлене вікно, за яким чекає його дружина й гаряча вечеря. Таку тугу відчуває й машиніст паровоза, якому вже повернуло за сорок і в якого не зникло почуття неповторності рідного дому; її відчуває й закинений у сопки солдат, котрий мусить світити до місяця багнетом. Йому маряться соняшники, мальви й чорнобривці, а ще йому мариться дівчина, від якої одержав сьогодні листа. В такі ночі люди розмовляють пошепки, боячись зворушити оте тендітне, ще живе на дні кожної душі, адже душа тоді по-справжньому очищається від намулу обов’язкових дрібниць, через які люди перестають бути неповторні... В шелесті трави вчуваються вічні й безначальні істини, вислухавши які, людина забуває на мент про сумніви, а може спокійно й тепло подумати про покинуті з дня справи.

Прибулець відчував усе це вперше, він навіть подумав, що такого широкого й величного почуття не знайти більше ніде — так, це була Земля, її неповторне й просторе дихання, адже в цьому диханні зливався в одно подих мільярдів мислячих, живих і чуйних. І Прибулець раптом пізнав просту й золоту істину: ось що означає бути людиною, подумав він, тлінною, смертною, ненадійною, розумною чи дурною, хорошою чи поганою! Він зрозумів, що тільки ніч зі своєю чистою простотою підходила до висоти цієї істини — адже вона розкривається всім, хто здатен замислено спостерігати, як безшумно й швидко згоряють у небі зорі...

Тур опустився на коліна за Маріїною спиною. Вона поклала йому на груди голову, і він дихнув запахом її волосся, що ніжно пахло ромашкою.

Дівчина обернулася до нього, і він уздрів матове й тепло освітлене обличчя. В сутіні воно було ще чарівніше, ніж удень, і він, легко застогнавши, мимоволі похилився, щоб поцілувати його.

В неї були великі, схожі на безмежну, несподівану ніч очі, і затепліло в тих очах у відповідь на його поцілунок — було то бажання взаєморозуміння й простої, як і їхній поцілунок, з’єднаності.

Тур відчув її одкровення, і глибоке зворушення ввійшло в його душу, яка ніколи не знала, що таке тлінність. Він устав і, звівши голову до неба, завмер, перетворюючись у того, який теж колись був народжений такою ж простою, як і ця, дівчиною, а потім в ім’я світу цього й людей пішов на хрест. По його щоках потекли великі, прозорі сльози, адже питав він у неба вічної таїни любові.

© УКРАЇНА. — 1984. — № 6.

© СУЧАСНЕ ФАНТАСТИЧНЕ ОПОВІДАННЯ. — К.: Молодь, 1990. — 320 с.